

AZIJA

PODNEBJE IN RASTLINSTVO KOT ODRAZ RELIEFNE IZOBLIKOVANOSTI

a) UVODNA POJASNILA

- **največja celina** našega planeta
- velike razlike glede naravnega in kulturnega okolja
- delitev na **severno, vzhodno, južno, jugozahodno in jugovzhodno** Azijo

a) OD NASUTIH NIŽAVIJ DO NAJVIŠJIH VRHOV HIMALAJE

- najstarejši deli celine so **predkambrijski ščiti in plošče**
 - o Arabski, Dekanski polotok, Sibirski plošča
 - o nižji in uravnan svet, **huronska orogeneza**
- **gorata notranjost** iz **kaledonske in hercinske** orogeneze
 - o med uravnanim delom Sibirije in mladonagubanim gorstvom
- **mladonagubana gorstva**
 - o smer zahod-vzhod, **alpidska orogeneza**
 - o od gorovij Male Azije, Kavkaza, Hindukša, Karakoruma, Himalaje
 - posledica približevanja različnih plošč, Indoavstralske ter Evrazijske - **kolizija**
 - pogosti potresi
 - o druga veriga se vleče od Kamčatke, Japonske, Filipinov, Indonezijskega otočja (nižja, delno potopljena)
 - podpiranje Tihooceanske in Filipinske plošče pod Evrazijsko - **subdukcija**
 - potresi, vulkani – del ognjenega obroča
- obsežna višavja, planote, ugreznjene kotline
- obsežna nižavja prekrita z mlajšimi sedimenti

b) AZIJSKO PODNEBJE JE ODRAZ RAZLIČNIH DEJAVNIKOV

- pomembna **geografska širina**
- velik vpliv **reliefne izoblikovanosti**
 - o gorstva so orografske pregrade, preprečujejo vlažnim masam iznad Indijskega oceana, da bi prišle nad celino
 - o tu je največ padavin, trčijo ob pregrade – **orografske padavine**
 - o privetrna območja Zahodnih Gatov, predgorje Himalaje, vzhodna Azija – gorata otočja ognjenega obroča
 - o v **notranjosti zavetrje**, nastanek puščav
- **monsunsko kroženje zraka**
 - o učinkuje skupaj z reliefom
 - o kopno se v času **poletnega monsuna** bolj segreje kot ocean, razvije se območje nizkega zračnega tlaka, vetrovi pihajo iz hladnejšega oceana na kopno, nad oceanom se navlažijo in prinašajo **poletno deževje**
 - o v času **zimskega monsuna** je obratno – kopno je hladnejše, hladni in suhi vetrovi pihajo z ohlajene celine nad ocean
 - o Indijska podcelina, južni del Japonske, Indonezijsko otočje

- o Indonezijsko otočje tudi pozimi dobi padavine – suhi vetrovi s kopnega se navlažijo, ko pihajo čez Južnokitajsko morje – celo leto padavine

c) PODNEBNI TIPI IN RASTLINSKI PASOVI

- vsi podnebni tipi, vsi tipi rastlinstva
- **največje zgostitve prebivalstva** – veliko kmetijstva
- naravnega rastlinstva skoraj ni, nadomestili s kulturnim
- **tropski in subtropski pas**
 - o **ekvatorialno**
 - tropski deževni gozd
 - Indonezija, Filipini, Šrilanka, Malajski polotok, Indokina
 - gozd precej izkrčen, ponekod **sekundarni gozd** – manjše število rastlinskih vrst
 - obale, velike delte rek – **mangrove** (grmičasto in drevesno rastlinstvo z zračnimi koreninami – v času oseke)
 - o **savansko**
 - savansko rastlinstvo
 - Dekanski, Indokitajski polotok (notranjost)
 - kjer je dovolj padavin – travniško rastlinstvo, grmičevje in drevje
 - o **polsuho in suho**
 - polpuščavsko, puščavsko rastlinstvo
 - Arabski polotok, notranjost celine
 - nekaj padavin – trava, trnati grmički, kaktusi; ni padavin – ni rastlinstva
 - puščave – na Arabskem polotoku, med Indijo in Pakistanom, celinska notranjost Irana in Afganistana
 - o **sredozemsko podnebje**
 - mediteransko rastlinstvo
 - obalni pas Sredozemskega in Črnega morja
 - zimzeleni listavci, iglavci, grmi, zelišča, cedre
 - o **subtropsko vlažno**
 - jugovzhodni deli Azije
 - poletni višek padavin
 - **vlažni subtropski in monsunski gozd**
 - nižja, redkeje posejana drevesa, travniške podrasti je več, zimzelena drevesa (v monsunskem jih ni, odvržejo liste v času sušne dobe)
 - gozdova značilna za južno Kitajsko
 - značilna **bambus in tikovec**
 - o **gorsko**
 - gorstva
 - gorsko rastlinstvo, rast. **višinski pasovi** (na južnih straneh bujen gozd, kasneje preide v gorsko travniško rastje, na severnih straneh pa so ob vznožjih puščave, kasneje pa gozd, ki ni bujen, kmalu preide v travniško rastje)
- **zmerno topli pas**
 - o **kontinentalno vlažno**
 - vzhodni del, nižavja severnega dela Kitajske
 - o **oceansko**

- severna Japonska, Korejski polotok, SV Kitajske – vpliv Pacifika
- listnati gozdovi
- **kontinentalno polsuho in suho**
 - notranjost, zahodno od kitajskih nižavij – manj padavin
 - večji del celine, do Kaspijskega jezera
 - polpuščavsko, puščavsko rastlinstvo
 - puščave: Gobi, Takla Makan, Karakum, Kizilkum
 - v polsuhem – stepsko rastlinstvo
 - Mongolija, Del Kazahstana, J Sibirije
- **zmernohladno**
 - Sibirija, ruski Daljni vzhod
 - iglast gozd – **tajga**
- **subpolarni pas**
 - **subpolarno**
 - skrajni sever
 - tundra

AZIJSKE REKE IN NJIHOV POMEN

- a) POMEN VODOVJA IN IZOBLIKOVANOST REČNEGA OMREŽJA
- velik vpliv na **poselitev in preživetje** – velik delež kmečkega prebivalstva
 - ljudje živijo s poplavami
 - **poplave** – naravni regulator rek, na polja z naplavinami prinašajo vrsto potrebnih hranil
 - območja ob rekah, delte Gangesa, Bramaputre, Mekonga – **najgosteje naseljena območja**
 - poplave pa so tudi ena največjih naravnih nadlog
 - relief pomembno vlogo pri rečnem omrežju
 - območje kontinentalnega polsuhega in suhega podnebja – območja brez vodnega odtoka v morje
 - manjša takšna območja na Arabskem polotoku, notranjost Male Azije
 - 30% azijskega površja
 - **areična območja** – ni stalnih tekočih voda, zaradi pomanjkanja padavin
 - **endoreična območja** – območja z notranjim odtokom, reke se končajo v jezerih v notranjosti
 - porečje Amu Darje in Sir Darje – izlivata se v **Aralsko jezero**
 - ekološka katastrofa jezera – preveč namakanja, dotok se je zmanjšal, jezero se je skrčilo, zastrupljanje s kemičnimi snovmi, strupene soli, propadanje nasadov bombaža ob rekah (veter nosi strupeno sol)
 - zunaj teh območij - porečja azijskih rek
 - **4 povodja**
 - povodje Severnega ledenega morja, Tihega oceana, Indijskega oceana, Sredozemskega morja
- b) KITAJSKE REKE
- povodje Tihega oceana
 - **Huang He**
 - teče **severneje**

- o porečje prejema **manj padavin, reka ima manjši pretok**
 - o razmera za plovbo po njej so slabše
 - o rekordna količina gradiva – lebdeči delci
 - o ko zapusti povirno gorovje zaide na puhlične planote, prekrite z nanosi **rumene puhlice**, reka jo odnaša s seboj – ime Rumena reka
 - o ko priteče na nižavje začne gradivo odlagati – velik problem – **gradnja visokih obrambnih nasipov**
 - o katastrofe v preteklosti
 - o vsako leto novo gradivo, le tega morajo iz struge odstranjevati in zviševati obrambne nasipe – rečno dno se dvigne, ponekod je dvignjeno nad okoliško nižino – **izgonska struga**
 - o poplave skušali preprečiti **z jezovi, rezervoarji, umetnimi jezeri**, vendar še vedno poplavljanje
 - o zaradi človekovega poseganja (izsekavanje gozda, paša, nova zemljišča, urbanizacija) – hitrejše odtekanje vode v spodnjem delu, danes pa tam reka tudi presahne, zaradi čezmerne rabe vode
- **Chang Jiang ali Jangce**
- o najdaljša azijska reka
 - o **razgiban profil** – izvira v gorah (Tibet), na območju Rdeče kotline se porečje razširi, tam se zgosti prebivalstvo, nato se zopet prebija skozi gorske pregrade, na vzhodu se spet umiri
 - o prometna vodna žila – 2/3 **rečnega tovarnega prometa**
 - o močno **onesnažena**, poplave v času poletnega monsuna
 - o **Jez treh sotesk**
 - vzroki za gradnjo
 - **potrebe po elektriki** – nastanek nove industrije + druge dejavnosti
 - **omiliti poplave** v spodnjem toku
 - **izboljšati promet**
 - **negativni vzroki** – akumulacijsko jezero, ko se bo to zasipalo zopet možnosti poplav, selitev več milijonov prebivalcev, poplavljenih več arheoloških najdišč, uničenje edinstvene rečne soteske,
 - projekt zahteva veliko denarja, želijo dokazati gospodarsko in tehnološko moč, skrb za politiko pred skrbjo za okoljem

c) REKE NA JUGU AZIJE

- povodje Indijskega ocena
- **Ind, Ganges, Bramaputra**
- izvirajo v najvišjih gorstvih, tečejo po **monsunskih območjih**, v času zimskega monsuna najmanjši pretok
- **dva viška** – čas pomladanskega taljenja snega, poletni monsun + taljenje ledenikov
- Ind dobiva vodo lev zgornji polovici, kjer se vanj izliva 5 pritokov; v spodnjem delu brez pritokov, sušne pokrajine
- Ganges in Bramaputra tečeta čez **obsežna nižavja**, ogromne količine dežja v času monsuna, poleti redne poplave (najhuje Bangladeš)

- **Bangladeš** – najrevnejša, najgosteje naseljena, redne poplave, ki so nujno potrebne, če pa so le te avgusta, ko riž doseže določeno višino - povečana erozija, rušenje obrambnih nasipov, uničevanje pridelka; izbruh epidemij kolere, lakota
 - o poleg poplav pa so vzrok tudi **tajfuni** – plitev zaliv

d) REKE NA JUGOZAHODU AZIJE

- **Evfrat, Tigris**
- izvir v gorovjih Male Azije, tečeta skozi sušno Mezopotamijo
- največji pretok pozimi in spomladi – vpliv sredozemskih depresij, taljenje snega, najmanjši pa poleti
- oskrba z vodo- **meddržavni konflikti**

GOSPODARSKI RAZVOJ AZIJSKIH DRŽAV

a) VELIKE RAZLIKE V GOSPODARSKI RAZVITOSTI

- celina največjih razlik (razporeditev naravnih bogastev, zgodovinski in družbeni razvoj – posledice kolonializma)
- **revščina in nerazvitost** – južna Azija, del držav JZ in JV
 - o politična nestabilnost, etnični, verski spopadi
- bogate države na osnovi nafte – **Japonska, "mali azijski tigri"**
- Suadova Arabija, Združeni arabski emirati, Kuvajt – **OPEC (vodilna vloga v organizaciji držav izvoznic nafte)** – enostransko usmerjene – nafta, načrtno razvijanje tudi ostalih dejavnosti (priseljenci delavci, last bogatih šejkov)

b) VZPON JAPONSKE IN "MALIH AZIJSKIH TIGROV"

- hiter gospodarski razvoj
- **Japonska** – nima naravnih bogastev, razvoj najrazličnejših industrijskih panog
 - o vlaganje v najmodernejšo **tehnologijo in izobraževanje**
 - o japonska kulturna tradicija - marljivost, discipliniranost, lojalnost
 - o glavna svetovna gospodarska velesila – **visoko kakovostni izdelki**
 - o najbolj kvalificirana delovna sila, najpomembnejše inovacijsko središče (robotika, biotehnologija, programska orodja in oprema)
 - o japonski gospodarski čudež
- **"mali azijski tigri"** – **Južna Koreja, Tajvan, Singapur, Hong Kong**
 - o hiter razvoj in gospodarska rast
 - o sledile tudi **Malezija, Tajska, Filipini**
- gospodarsko povezovanje teh držav v **Združenje držav jugovzhodne Azije – ASEAN**
 - o pridružili še obalni deli Kitajske
- selitev svetovnega gospodarstva na obe strani Tihega oceana – novodobna selitev industrije na območje cenejše delovne sile
- **tihooceanski lok** – industrijska območja na obeh straneh Tihega oceana, prevzemajo težišče svetovne industrijske proizvodnje – zahodni deli ZDA, Kanade, Čile, Avstralija, Nova Zelandija, Japonska

c) SPREMEMBE V SOCIALISTIČNIH DRŽAVAH

- padec življenjske ravni

- ohranitev v **Severni Koreji**
- drugačen model na Kitajskem, v Vietnamu
- **enostrankarska ureditev** pod komunistično stranko, nekdanje polansko gospodarstvo preobrazili v tržno
- posebne **gosp. cone** ob obali (razvoj industrije, vnos tujega znanja in tehnologije) in odprta mesta
- d) KAJ PA INDIJA?
- še vedno **revščina, zaostalost, drugi problemi**
- razlike med razvitimi deli države in podeželjem
- vidnejša žarišča sodobnejšega razvoja – npr. **Bangalore**
 - o najrazvitejša zvezna država na jugu
 - o razvoj **programske opreme**
 - o največja zgostitev znanstvenikov, tehnikov, izobraževalnih institucij
 - o indijski strokovnjaki, ki so se šolali v tujini
 - o veliko število **računalniških podjetij** – manjša in srednje velika indijska podjetja
 - o znane tuje firme
 - o namenjeno izvozu
 - o kraja strokovnjakov, npr. Nemčija

OBLIKE AZIJSKEGA KMETIJSTVA IN ZELENA REVOLUCIJA

a) POMEN AZIJSKEGA KMETIJSTVA IN GLAVNI KMETIJSKI PRIDELKI

- nadpovprečno **pomembna dejavnost**
- delež kmečkega prebivalstva nad svetovnim povprečjem (razen v industrializiranih državah, naftnih državah)
- majhen delež obdelovalnih površin, zaradi neugodnih naravnih razmer
- kmetijstvo omejeno na **namakalne površine**
- obdelovalne površine se širijo tudi na manj primerna zemljišča – pospešuje erozijo, okoljske probleme
- glavna prehrambena kultura je **riž, značilen za toplo in vlažno podnebje** monsunske Azije (Kitajska, Indija, Vietnam, Indonezija, Bangladeš)
- druge pomembne kulture: **pšenica, koruza, proso, maniok, soja, datlji**
- plantažne in industrijske rastline: **sladkorni trst, čajevec, oljna palma, tobak, juta, kavčukovec, začimbne rastline**

b) OBLIKE SAMOOSKRBNEGA IN TRŽNEGA KMETIJSTVA

- **samooskrbne oblike**
 - o **selilno poljedelstvo**
 - požigalništvo
 - starodavno, najprimitivnejša oblika
 - redko poseljeni gozdovi Indonezijskega otočja in Indokitajskega polotoka
 - drevesa posekajo, kasneje zažgejo – požigalništvo
 - **pepel** učinkuje kot gnojilo, ko se tla izčrpajo pridelavo opustijo in požgejo nov del gozda
 - če sežigajo le manjše dele gozda, se sčasoma gozd obnovi
 - danes se je to izsekavanje povečalo, okoljski problemi

- o **nomadska živinoreja**
 - sušni predeli celinske notranjosti in Arabski polotok
 - pomanjkanje padavin, zato so možnosti za poljedelstvo omejene
 - črede različne živine, z njimi se selijo
 - prehrana temelji na poljedelskih pridelkih, del prebivalstva se ukvarja s poljedelstvom in se ne seli
- o **intenzivno samooskrbno poljedelstvo**
 - **prevlada vodnega riža**
 - monsunska območja ob velikih rekah v vzhodni, jugovzhodni in južni Aziji
 - namakalno poljedelstvo
 - manjša posestva, obdelan vsak del, stare tehnike obdelovanja, polja zorjejo ob pomoči živine, druge dejavnosti so ročne
- o **intenzivno samooskrbno kmetijstvo**
 - **prevlada pšenice in drugih kulturnih rastlin**
 - sušni deli monsunske Azije, nemonsunska Azija
 - kombiniranje z živinorejo
 - več letin, kolobarjenje
- **tržne oblike**
 - o **plantažno gospodarstvo**
 - južna in jugovzhodna Azija
 - ena ali dve kulturni rastlini
 - namenjeno izvozu, lastniki tujci
 - **čajevci** v Indiji in Šrilanki, kavčuk in **oljne palme** v Maleziji in Indoneziji
 - **bombaž, juta, banane**

c) ALI JE ZELENA REVOLUCIJA REŠITEV ZA HITRO RAST PREBIVALSTVA REVNIH DRŽAV?

- **zelena revolucija**
- **nove visokorodne vrste** riža, pšenice in koroze
- razširjena uporaba **umetnih gnojil**
- vrste, ki dvignejo hektarski donos
- dvignili odpornost proti škodljivcem in suši
- krajšanje rastne dobe – omogočili tri letine
- uspehi: Indonezija, Indija, Filipini
- prenehale so se katastrofalne lakote, narastel je pridelek
- **negativne posledice**
 - o širitev namakalnih površin, povečana uporaba umetnih gnojil, onesnaževanje tal in podtalnice
 - o socialne posledice – vlaganje kapitala (nova tehnologija, nova semena, gnojila, pesticidi) – privoščili le večji kmetje, manjši zapustili zemljo
 - o zanemarjanje tradicionalnih domačih pridelkov
 - o revni – slabša oskrba s hrano
 - o pridelava usmerjala v izvoz
- v osnovi ni rešila problemov, pridobili so le čas

PROBLEMI AZIJSKEGA PREBIVALSTVA

a) ŠTEVILO IN GOSTOTA PREBIVALSTVA

- 60% svetovnega prebivalstva
- **dve največji zgostitvi prebivalstva**
 - o vzhodna Azija ob rekah Huang He in Chang Jiang
 - o južna Azija ob Gangesu in Bramaputri
- zgostitev vezana tudi na **večje reke, obalna območja** (Dekanski polotok, JV obala Japonske)
- prostorska stiska – pridobivanje iz morja – Singapur, Japonska
 - o lokalna izravnana terena – odstranijo vrhove gričev in zapolnijo vmesne doline
 - o pridobivanje iz morja
- **najredkeje poseljeno**: gorata notranjost (Tibet), obsežna stepska območja (Mongolija, Kazahstan), puščavska območja (Arabski polotok)
- **načrtno razseljevanje** prebivalstva v Indoneziji (iz otoka Jave)
 - o hoteli rešiti problem prenaseljenosti, izkoristiti neizkoriščene potencialne, okrepiti državno enotnost

b) MESTNO IN PODEŽELSKO PREBIVALSTVO

- **stopnja urbanizacije povezana z gospodarsko razvitostjo**
 - o najvišjo stopnjo Japonska, mali azijski tigri, naftne države ob Perzijskem zalivu
 - o najnižjo pa najrevnejše, tudi Indija in Kitajska
 - o večina živi na podeželju
- velemesta velika prostorska **utesnjenost**
 - o red, disciplina, javna prevozna sredstva, čistoča
 - o ni opaziti socialne razslojenosti
 - o skromna stanovanja
 - o enolično
- velemesta v **manj razvitih**: kaos, nečistoča, bolezni, onesnaževanje, gneča, pomanjkanje čiste vode, neurejena kanalizacija

c) RAST IN STAROSTNA SESATVA PREBIVALSTVA

- dejavniki: **stopnja gospodarske in družbene razvitosti, kulturna in verska tradicija, prebivalstvena politika**
- najmanjši naravni prirast – najbolj razvite države, 4. faza demografskega prehoda, problem staranja prebivalstva
- najhitrejša rast prebivalstva značilna za naftne in druge arabske islamske države
- konservativen družbeni ustroj
- delež moških v času delovne dobe je nadpovprečen (številna tuja delovna sila)
- zelo veliko prebivalcev v **južni Aziji**
- Pakistan – naravni prirast zelo visok – islamsko pravo (proti prebivalstveni politiki)
- **omejitev** na Kitajskem (1), v Indiji (2)
 - o prostovoljno načrtovanje družine, denarna pomoč družinam z manj otroki – izobraževanje in svetovanje
 - o Kitajska – politika enega otroka, zmanjšanje naravnega prirasta, ponujanje ugodnosti, kaznovanje nespoštovanja, nezmožnost napredovanja; tudi porušena starostna sestava (želja po moškem potomcu)

d) VERSKA SESTAVA PREBIVALSTVA IN NJEN POMEN

- vsa velika verstva sveta
- **azijska verstva**
 - o hinduizem, budizem, šintoizem
 - o način dojetanja sveta oziroma način življenja
- **krščanstvo** – Filipini
- **judovstvo** – Izrael
- **islam** – JZ Azija, Bangladeš, Malezija, Indonezija (največja islamska država)
 - o hitreje se povečuje število, nadpovprečen naravni prirast, prepoved svinjskega mesa, ni prašičereje, ni alkohola, tradicionalna noša
 - o suniti – večina islamskih držav
 - o šiiti (večina Iraka, suniti manjšina, konflikti)
- **hinduizem**
 - o Indija
 - o govedo – največ, sveta žival
 - o kaste
- **budizem**
 - o Indokitajski polotok, Kitajska, Japonska
 - o obrite glave, oranžna oblačila
- **konfucionizem**
- **šintoizem** - Japonska